

ОЛАР БАЗА ДАЙЫНЧЫЛАР

В. И. Лениннің Төп музейинде делген агитация фарфорун (шаажаң) революциянын романтизми, социализмдин дамууунун агитациянын боттадыр дээр таар, шаажаң, революциянын агитациянын, баштагычтыктын чураттары-бизе шийетинген, олар мурунда дел, идеянын ханым-бизе, чаран, уран кылдыгы-бизе сагым-сесткиди ханымды турар.

Агитация шаажаңнын баштайгы бөлүн 1918 жылда Петроградка күрүнүн М. В. Ломоносов аттыг шаажаң заводунга кылындырды. Оларнын арасында биче хевирини скульптура чогаалдары — революциянын дайынчыларынын, агитациянын, тараачыларнын омур-хевирлери көскү черин ээлеп турар.

Улут Октябрьдин бир чыл онунда завод «РСФСР» база «Ажылчы» чоннарым тивелген деп бижиктеринг бижилген тавактарын чыгарды. М. И. Калининдин айтышым

хизматтаган. «Ажылчы» шаажаңнын баштайгы бөлүн 1918 жылда Петроградка күрүнүн М. В. Ломоносов аттыг шаажаң заводунга кылындырды. Оларнын арасында биче хевирини скульптура чогаалдары — революциянын дайынчыларынын, агитациянын, тараачыларнын омур-хевирлери көскү черин ээлеп турар.

Улут Октябрьдин бир чыл онунда завод «РСФСР» база «Ажылчы» чоннарым тивелген деп бижиктеринг бижилген тавактарын чыгарды. М. И. Калининдин айтышым

тук — эң баштай шаажаңнарда чураттуган, оң соонда хевирлери, чураттарже, шийетинген.

Бодунун эң акы кылдыгынын улутер-хевирлеринг эволути коллектив В. И. Ленинге чураткан. Ам музейде Владимир Ильичинин 1918—1922 чылдарда өлгөн турган, ук заводка кылган биче тавактыгыны ала делеттинген.

Столва сервантинг төгүзү солуу. Мында «Шаажаң» трезинин Дулетте шаажаң заводунун агитациянын бижилген В. И. Ленинге чураткан. Ам музейде Владимир Ильичинин 1918—1922 чылдарда өлгөн турган, ук заводка кылган биче тавактыгыны ала делеттинген.

кен чылдарын айтып турар. Тасактарын ордуна — Кремльди база агитация-тарачын күрүнүн эмблемалары — Кадмыр болган. Масканы чуратан.

В. И. Ленин бодун болган, сервант элелген, музейде ламчылды берген. Сервант урте шийетке Кремльди музейде фондунга калатташтын чыккан, ам оң бүтүдө көрүнү дээр делген.

Совет агитация шаажаң Европанын барык бүгү чураттарынын пайымалдарында делеттинген, ону улус канчаар да аажок сонуугаан, ол Совет эрге-чакырганын дагыштыкка бир азын онза талзлекти болу берген. Агитациянын чылдыгы делетинген хей-тай делеттеринге адым медальдар-бизе шапкаткан.

Ус өрттн-ле турган, мычылза-

даа чонун, агитациянын уагы бодунууларын ийги жолга чурат көргүдөр чакырып калган. Ада-чураттук Улут дайындын үзүндө агитация шаажаңнын көскү хевирлерин кылган, олар ажык-чакырык-бизе идеяныг дайынды совет хижирлерин кыгыртып турган. Оларнын арасында — В. Мухоморов «Партизан жана», А. Лейбензон «Атказат тапкан» болган. «Атказат» мастерлеринг ажилдары бар.

Акты уран тевелеринг, чураттарынын кылган сөнүктөр болган шаажаң байыр агитер хижирге таскалаттыган. Оларнын агитациянын кур черлерин шийетин алган, көскүсө ужуулушкуну, беш чылдарын шийетин турдуларын, тайбын дээр делетин көргүстүнгөн. Агитация шаажаң, бизе дел, база-ла дайынды одурутта.

А. СИВЦОВ,
СЭТА-нын көр.
Москва.

ПОЛИТИЗДАТТЫК ЛЕНИННАЗЫ

1918 чылда В. И. Лениннин инициативасы-бизе тургускан «Политиздат» ном үндүр черинг номнарын арасында делген пролетариаттын баштагычтыктын ажилдары болган оң амандарынын дугайында номар эң кол черин ээлеп турар.

Владимир Ильичинин 50 ажыг чогаалдарын чыда-ла 10 мил, ажыг тиражыг кылдыр парлан турар. Баштагычтыктын ажилдарын тематиктиг чыдадаларга база парлан келген. Политиздат В. И. Ленин дугайында шийетел, эртем-непертердин, уран-чечен документалдыг база мемуар номнары — хей чылдарда чыгынган бодун Ленинна парлантыг турар.

Делетейге эң баштайгы социализмг күрүнүнг үндөлгөчтүн дугайында номнарын арасында СЭПН ТК-нын чонунда Марксизм-ленинизм институтунг үндүргөн В. И. Ленинин 12 томунг ажалдарынг хрониказы онзагалыг турарын делетгээр тутта, Владимир Ильич Ленин дугайында беш томунг сактышкынар номдукчуларга биялдыр, оң авторлары — баштагычтыктын төрөлдери, шийет, калы ажилдап чораш кийилер. Ук номун, ол ышкан Ульяновтаринг ет-бүтүнүнг кижигинеринг дугайында очерктер номун, Ленин дугайында Н. К. Крупскаянын чыдаал болган чыдаалдар чыдаалында мазаа өй-өлөп документал парлан тутуруп турар.

ЧУРУКТА: Политиздаттыг үндүргөн В. И. Ленин дугайында номнар.

СЭТА-нын фотохрониказы.

ЧЕРИН ИЕМ-ЧЕМГАРКЧИМ

Аңдарган чер Ажылчы шийет. Чакан шийет сырмы ышкан. Сырдык дугаа из-даа дел, Шийетилер көзөлөр. Шийет ирей хаваан орта Сыгылар сагымдар. Чакымдан-на черин чарып, Антзынын бизин утлап, Лыт соондан башы өскөн. Адамштарда хавырчтар Артык сөс чок хевир оя. Уган салган кудер кара Огул Сандан тракторун Улут ховаа сала кааптар. Сыдым чедер черге аяат. Шынаа дугаага тараа чажар. Угузалаар артып калыр.

Артык ХОВАЛЫГ.

ШОЛБАН СЫЛДЫС ЧЫРЫП ТУРГАН

Ажык, хөнү, селбер хадык баарында Ажыктар эринеринг дээштеринг... Серин дунуң айдым айм сүт дег чырым Сеткид өртүп чамылжарче чырып турган. Алар оожум шайрамкан нугаан буру Аян туудун таалаачыг чыганган. Хевирин көз, келек булут айдым аяны Хевирин көзгөчөлөп калдым оя? Халыммырлан серин салын бурулерин Халыра чок ситил, чайган чоору оя? «Чалым, арыг ышакымды унеселер! Шаптыктавайн, оожурганлар! дигенди-даа Чурат-чагай чураттаганг черечин Шолбан сылдыс чынысыйн чырып турган. Ажык, хөнү, селбер хадык баарында Ажыктар эринеринг дээштеринг... Алексанр ШОУН.

Чайык эрткен

Чайык эрткен. Хүн-даа чайнаан. Мурнуу чүгү муштап дээринг Булут тыраан халымында Чараш чөлөш дугаланган. Ылаар ырак димирээшкн Нымы тукун дилелешаан. Бүгү бойус чыган. Сергезин. Бүрүлдер шалын чайнаан. Хертек СЕРЭЭ.

КАРАЛА

Караланы муштукан, Халымтар мен чоруккур, Сооткан айттар чарышкан. Сондуг, мурнут чыдып каар. Орук узаан тудум-на Оон маан кедергег Кудургайны куду-даа Кушталдырп баа бээр. Иван ХЕРЛИН.

ДАМЫРЫ СОП, ТЫНЫП ТУРА

Токтун чыдар кадыр эде Делү божан теректигеш, Хемчик суудан дестир дээшанг. Кээрэгинг чайганып тур. Дуза кадым, тынып аар дээр. Тура тырткан, тарым алым. Дамылары черде быгып Дамыры соп, тынып турар. Аракчаа ОНДАР.

НОМЧУКУНУҢ ЭСКЕРИГЛЕРИ

Номчукту кижиз болганымда тываа литература болган оң номчукту дугайында база ук номчукту аяа хамаарылганын, оң-бизе харла-заамын дугайында бо-ла сонууга бээр мен. Ылыгыга Совет Тыванын 40 чыл оюу делетгээр деп турар бо хунерде ол айттыр улам онзагай ужу-уткалыг болуп турар. Чүте дээрге тываа литературанын тыптыг төрүтүтүн келген үжн чылдарда санаттылар-даа бол, оң чогуу хөг-жүлдүнүн өгөш, оң-бизе кады тываа номчукту чечен чогаалы-бизе холбашкан кул-турлуг өздүгүн онза-ла дертен чылдарда баа-ла турар деп санан турарымын ужу он ханан онзагай ужу-утка-лыг дээриниң чылдагынын ында.

Чогуу-ва ол төгүлүг 40 чылдар иштинде көзү номчукту бодунг төрүн чога-ламын калдыг хамаарылганын, хандыкшылдыг болган со-нуугалдыг бол келген, ол дугайында динианын, биле-нин маалаа чыдааларын ордандыт, эртем номчукту. Устүндө айтыргы тары-лаар чүе болза, ол өрткөн үелерде номчукту номга со-нуугалдыг дагыла-ла дел-дес-ки турбаан. Бир кезек үеде хевирлериң, бир кезек үеде чавырлыкшкыныг-даа болуп тургулашкын эскергис.

Тыванын култура амды-ралынын өргилдиг ыдыг үе-чадаларынын бирөөн ха-мыкты хайындырган тыва на-ционал бижиктиг тынылган, оң бүгү чога тарап непер-тес үеи — туттадуурбас үжн чылдар дээр билдиринг. Дун ча-ла солу тоолар дингар, мерген тынылганг кытыр орай кекээниң дүргөн дүжү ээри-ни манан чораш арат кижиз ам чаа чүдөлдөр чырыган со-нуулар, сеткүүлдөр номчуу-даартагы хунуң дүргөн үпү кээрин четтикпей манар апарган.

Үжн чылдарда төрүтүнгөш, дертен чылдарда доруугу, шы-дал-быра кирип бар чыккан тө-рөөн чогаалыг тываа ном-чуктуң сонуугал хандыкшыл-дынын эгезин ыччаар салган. Чечен чогаалдыг ужу-уткалыг билги ап, анда хандыкшыл-дынын психологтуг белеткелни база хандырган. Үжн чыл-дарда үжүлгөн номчук өгөшүн тыва арат ам уран состун ам-дан-сүзүңүң биле берген. Оон эгезиш-ле ол «Саны-Мөгеден»

кижи болган божукан уруг-ларымды ат-сыын адаарынга бо-ла кижиз бээр мен. Ын-чан улустун чаа чүежге чү-күлдү-лаа конут, Артында-ла «эргн-саргы шажын-чүдүлгөнүн төүт, таңгыт аттарын чоор оюу, чаа чараш аттан адажын бээт, эми» дийлдер. А чаа аттар дээрге-ле исмчаан номнарымызга, көргөн ший-лерингесте-ле болгай. Ич-чалдыр-ла аттарын сактып, шилпи, адал-ла эгелээр бис. Оон-на харын өргөш-даа улус-туг эдилген чораш аттары ми-чан харын чаа утка-хевиринг апарылган. Уран, Салбакай, Адыжы, Адын-кыс, Чечек деп аттар мычар катан төрөт-чүгөн.

Чангыс сактышкындан бе-зин алгаш көргө, чечен чо-гаалын кижилеринг хууаа амдыралыг, оң угаан-ме-дерлини өздүгүн, чаа чүдүлгөн амдыралга үлгөр-лөтүп бижигарыг садыр улут турган дээрн илде-лэр.

Ам харын тываа номчуктуң бодунг төрүн литература-ныга хамаарылганын ийги үе-чадалыг эгелзден деп болу-ор. Ол болза, бистиг бодан тур-былыг биле алыг, номчукту-нун, ылыгыг кездэ номчукту-нун, тываа чогаалыг сонуу-гал хандыкшылдыг улам өс-көн-биле холбаштын аана не-гелдесинг улагаткын болуп тур-гар. Ол негелде канчаар тур-густунг келген дээр болу-зуса, хамактын мурунда бе-зенип чылдарын номчукту-нун ам чүгө бодунг өсөс, а харын орус классика, совет ли-тература болган дагышкы ли-тература-биле таанып апарган тываа литератураге бир азын кылдыр көөртө оу чайгарга ла албай берген. Чүте дээр-ге ол чорук тываа номчукту бодунг уран чогаалын деле-гег чегелгн сайыраггай чо-гаалдар-биле делен көр ар-жык берип турган болу.

Ол харин, бир талазында, ты-ваа литературанын ычынгай делени орус совет-даа, да-штыкы-даа литературага четес турган-биле, оң уран-чечен делени болган чере ниити өздүгүнүн шаа ылымг тур-ган-биле таймырлааттарын боор. Ийн талазында, тываа литература дайын сөөлүгүн үе-ден эгелзген, барык алаан чылдарда кесир амдыралды ромун-биле хаара тулуп турар роман чегелгн улут хемчиз-

дыг чогаалдар-биле долдурун-май, колдуунда өрткөн үе-би-ле амгы үеи делен чегел-ген чогаалдар-биле кыздар-лашын турганмын даа ха-мааржын турган чаалаас.

Мында-лаа алаан чылдар-нын өгөшүн бээр, кажан тываа литература Кызыл-Энчк Күдэжи, Монгуш Кенин-Лоп-сан, Салым Суруң-оол оларын баштайгы романын, тоожу-лары кестүп келгенниң соон-да, тыва чечен чогаал чаа ты-нышты ап, бодунг хөгжүлгө-нин база бир чаа хажыла-нуурунга базымын кылган. Тываа номчуктуң төрүн ли-тературагыг хандыкшыл со-нуугалыг катан баса өскүчү-гөн.

Ол болза, номчуктуң үрдө мааназын тыва романын эу-луг төрүтүнгөн үеи болган. Ол харын тываа литературанын үндөлгөчтөрүн Салчак Тока-нын, Степан Сурч-оолдун, Олег Степан-оолдун номчу-ларга чаа-чаа улут хемчизиг чогаалдарын шийетин үеи ба-за болу. Тываа литература ычынгай утка-шымырла-лаа, уран-чечениң даа тала-зы-биле белеттерге келтир-гн, бодунг дугайында мыкты-ры-биле чарлаан. Ол үе-ден эгелзген-ле тываа номчукту эки бижиктиң чаа-чаа ном-нарын /узда-араа ап турар апарган.

Шак ол эки номнар хову, сөгн бригадаларын тургу-лармын, чогаалдар, механи-заторларын кабиналарында, мажминеринг өгөштен тур-тап чорурун бо-ла көөр бис. Ындыг номлук дагыш ула-дур-рин, ишти ушталып калгы-лаан-даа болуулар-ла, тур эдилгениндел арыларын кире-нин, азылгар эмилрип-даа калган чоругулар-ла, мычыл-заа ол чогаалы өзүн-биле ка-ды ырыкты орукке аттагыны-кан чоруур. Механизатор өн-чү-биле тараа таржык, дү-жүт ажажыг чоруур, хойку кыстын хойнунда оңа үелгн эдилел бооп шыгжаттыгы чоруур. Ол номчукту өзүн ка-даймын-даа бол тып апар, каа-даа оң-бизе чарылбас, кааы чоруур. Ыччаага каа ол ном чоруур өргелгн азын апарган номчукту-биле шак каагай херектерин, бунуң үдүнн бүдүрүнгө киржи, бодукту-биле ут-гуу-ууун кириштерип чоруур.

Чуадам ЧАП.

ХАМААТЫЛАРЫҢ КИЧЭНГЕЙИНГЕ

Саян-Шушенкоин күрүн-ниң камгалалдыг чери аян-ныг чегелгег өрттүң үпү болурун, айымдыг үеинин болган Енисей хемге база Са-ян-Шушенко сүг хаалбозне эжидириниң эгелзениг биле холбаштыг камгалалдыг деискээринг хайгаралын куштелдирер сорууга-биле кам-галалдыг черинг деискээринг чег болган сүг хаалбознег кам-галалдыг черинг дирекцияны-н бээр тустай өрттирле чок өске кижилерин чорурун ШУУТ ХОРААНЫН бүдүрүлгө черлеринг, экспедицияларга, туристерге болган түс-түс ха-

маатыларга дындап турар. Камгалалдыг чер крайын муруну чүгүлде, Енисейниң болган кылдыг турар Саян-Шушенко сүг хаалбозниг со-лагай таламы эринде, Голая хеминг ассынан эгелзген. Ты-ва АССР-инг кызыгаарыга кесир чаттылган. Енисейниң болган чыдаал чыдаа-ла камгалалдыг сүг таламыга комплекстиг камгалалдыг чор-корум-турмуңг 2 километр хемчизиг камгалала зонзын тургускан.

Камгалалдыг корум-турму-ну үрзүн дээр хоолуу ёзуулар

бедик харымсалга оларын кө-рүп турар. Камгалалдыг деискээринг иштинг шийетел, транспорт болган тускай ажилдарын кыл-бар бүүдүрүлгелер, организа-циялар оң сүг деискээринг (Голая хемден Тыва АССР-инг кызыгаарыга кесир) до-кументалдыг азын улаанг эрттирген азын Шушен-ко сүгүниң Понор кууду-чуурун № 3 бажында дирек-циядан кылды. Индекс — 662720.

КАМГАЛАЛДЫГ ЧЕРНИН ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ам-даа хулаал алып. Култура кылдыгынын адре-си: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчуу, бажык № 2 «а», телефону 2-46-07.

ЧУРУКТА: Ча адаарыга республиканың бирги чери дээр маргылаага тийлзэн «Динамо» эки тура спорт инитилениң номандзынын бөлүк спортчулары. А. СОДУНАМЫНГ ФОТОЗУ.

«КАА-ХЕМ» ХӨМҮРДАШ РАЗРЕЗИНИН

уагастогунунг механизинг, ша-лыны — 180 рубль, транспорт-кегининг мастеринг, ша-лыны — 165 рубль. Хей чылдар-да ажилдааны дээр немелде тоелерин бээр болган квад-ригилер-биле хандырган. Ча-лаана чүгастогунг адреси: Чадаана хоорай, Чадаана-ның хөмүр-даш разрезинг, кадр-лар кидизинг. Чадаана теле-фону 2-79.

Ква-Хем чүгастогунга да-вазында ажилдаачыларын ча-лап турар: бязычынг-бет-тонщиктер, слесарь-сантех-никтер, канникчулар, тап-нылдар, экскаваторлар ма-шинистери болган оларын

ёзуулар немелде телевиди-ни бээр. Разрезтинг ажилда-чыларында чингелдиг өрткөн ёзуулар хөмүр-даштын бээр, ажилда албан черинин авто-бустар-биле чедирер. чүг-талга шөлүн элээр ёзуулар бээр.

Адрес: Кызыл хоорай, «Ква-Хем» хөмүр-даш раз-резинг, телефону 99-11-25.

Кызылдың башкы учили-щези бот-өөрелгеге алы-нылар өөрениринг куззон кы-ныларын хулаал алып чарлап турар. Салжыр чугу-лар садарында кынылгын, чы-өөрелгелеринг белетээр. Өөрелдесинг хуузазы — 3 чыл.

Шыгалаларын орус дылга (диалект), ССР то-гузунг (аас-биле) делетин

Өөренип кирерия куззон кынылар дараадында доку-ментилерин дунзар: 1. Директорунг алынга билдиреши.

2. Калымын дугайында амыч шымылдыгы (№ 286 амыч).

3. Ортумак билг дугай-ында аттестат (бодун).

4. Күш-ажал дептеринин

хоолгазы. 5. 3х4 см. хемчизиг 4 фото-чурук.

6. Ажилдап турган черин-ден характеристика.

УЧИЛИЩЕНИНГ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай — 4, Колхозная кудумчуу 56, Кызылдың педучилищези,

Солун неделяда 6 катан үер.

Чамг № 1071.

Редакциянынг адреси: 667000 Кызыл, Шетинкин болган 2-25-54, харымсалгыг сегрегарины совет тургузг кидилтерининг 2-37-13, кидилзининг 2-21-47, корректорларын

Кравченко кудумчуу бажык № 3. Телефонны: Редакторунг 2-24-63, редакторунг опалакчыларын 2-35-24, 2-25-54, харымсалгыг сегрегарины совет тургузг кидилтерининг 2-37-13, кидилзининг 2-21-47, корректорларын

2-23-35 секретариатын 2-23-35 партиянын амдыраа болган үлетур кидилтерининг 2-31-75, пропаганда болган информатия кидилзининг 2-20-60, култура кидилзининг 2-23-54, кездэ ажил-агыг 2-12-43, солун келбизин баргаада 2-32-75 телефонга далаар.